Silvija Šimfa, LR 12. Saeimas deputāte, 1990. gadā – laikraksta "Padomju Daugava" žurnāliste un Jēkabpils rajona TDP priekšsēdētāja; Gunta Klismeta

Pašvaldības deputāts – pamats valsts varai

1990. gada 21. aprīļa rīts bija saulains, gaišs un priecīgs – tā man palicis prātā. Iespiedies atmiņā stadions, tribīnes un vieta, kur mēs sēdējām, lejā bija tribīne, kur kāpa visi runātāji.

Uz Rīgu braucām ar autobusu, ko bija noorganizējusi Jēkabpils rajona padome, vietējo pagastu un Jēkabpils pilsētas deputāti brauca atsevišķi. Mūsu rajona padome bija liela – 60 deputātu, no tiem daļa interfrontiešu, bet tie nebrauca, uz sapulci devās tikai tautfrontieši. Jēkabpils rajona padomē tāpat kā lielākajā daļā pašvaldību, vismaz rajona padomēs deputātu sastāvu veidoja gan "tīrie" tautfrontieši, gan "tīrie" interfrontieši, bet pa vidu bija tā sauktie "rozā" komunisti. Atceroties vēsturi – vienbrīd Latvijā pastāvēja tāda partija, ko veidoja progresīvi domājošie kompartijieši (piemēram, Anatolijs Gorbunovs), kas bija izstājušies no PSKP, bet vēl saglabāja Latvijas Kompartiju, un arī mūsu rajonā bija tādi – tos saucām par "rozā" komunistiem. Kādu laiku viņi turējās, bet tad saprata, ka nevar turpināt celt komunismu, lai cik smuks tas būtu.

Nekādus braucēju sarakstus netaisījām, tāpēc nevaru precīzi pateikt visu dalībnieku uzvārdus. Deputātiem tika paziņots, ka tajā un tajā dienā tikos un tikos pulcēsimies un brauksim uz šo pasākumu, un, kas atnāca – tie aizbrauca. Žēl, ka toreiz nebrauca deputāte, aktīvā tautfrontiete Lūcija Ķuzāne, viņa tajā dienā netika, laikam bija slima. Viņa raksta dienasgrāmatu un vispār ir cilvēks, kas ļoti mīl precizitāti, arī visi viņas romāni ir precīzi – gan datumos un laikos, gan vārdos un uzvārdos. Uz Lūcijas Ķuzānes pierakstiem varētu absolūti paļauties.

Nesen tikāmies Lūcijas Ķuzānes jaunās grāmatas atvēršanas svētkos, un abas nonācām pie atziņas, ka tajā laikā tas nelikās tik milzīgi nozīmīgs notikums. Jā, sapratām, ka tas ir svarīgi, bet ka šai sapulcei būs tik liela loma un nozīme vēsturē, pieņemu, ka daudzi tajā brīdī to neizprata, un iespējams, ka arī es pati tolaik nenovērtēju šā mandāta nozīmi. Mēs tad bijām pārņemti ar visām vietējām lietām un problēmām, palikusi vēl eiforija pēc tautfrontiešu uzvaras vēlēšanās, un ikdienas darbs bija primārais. Turklāt tas laiks bija tik piesātināts ar dažādu veidu notikumiem – lieliem un maziem, vietēja un valsts mēroga, tāpēc nebija tādas apziņas, ka tas ir kaut kas – uh. Šāds Uh notikums bija 4. maijs.

Īsti neatceros, kā mēs saņēmām ziņu par 21. aprīļa sanāksmi un kas to atsūtīja, bet tā noteikti bija Tautas frontes iniciatīva. Tajā laikā jau bija grūti nodalīt, ko darīja tieši TF un ko ievēlētās vecās valsts jaunās struktūras. Tā kā vēlēšanās tautfrontieši ieguva vairākumu Latvijas PSR Augstākajā Padomē, turp pārgāja aktīvākie Tautas frontes cilvēki, līdz ar to kopējā TF darbība, kas līdz pašvaldību vēlēšanām un Augstākās Padomes vēlēšanām bija vienota, pēc tam sazarojās. Tautas frontē palika tie, kas netika ievēlēti pašvaldībās vai Augstākajā Padomē, un turpināja pieslēgties arī ievēlētie – turpmākais darbs aizgāja kā pa divām sliedēm un savstarpēji miksējoties.

Pieņemu, ka sapulces ideja varēja rasties gan Tautas frontes Domē, gan Augstākajā Padomē, kur bija ievēlēti daudzi aktīvie tautfrontieši, tur bija Mavriks Vulfsons, spēcīgi

juristi ar Ilmāru Bišeru priekšgalā, Jānis Škapars ar savu nodaļu – viņi visi domāja, kā leģitīmi un mierīgi pārņemt varu, lai nebūtu asinsizliešanas, lai šī būtu revolūcija nevis ar karaspēku, bet ar gara spēku, kā vēlāk 4. maija manifestācijā Daugavas krastmalā pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas teica Ivars Godmanis. Viss tika kārtots tā, lai maksimāli garīgā ceļā to izdarītu, un es uzskatu, ka tas bija vispareizākais variants. Tādēļ jau to arī sauc par dziesmoto revolūciju un tāpēc jau pasaule mūs apbrīnoja, ka varējām mierīgā ceļā nomainīt varu valstī un atjaunot savu neatkarību. Paldies Dievam, ka tikām cauri ar minimāliem upuriem, jo varēja būt daudz briesmīgāks scenārijs.

Bet par 21. aprīli atceros, ka mums visiem "Daugavas" stadionā bija tāds pozitīvs, gaišs noskaņojums, gan turp, gan atpakaļbraucot un arī stadionā visu laiku jokojām, smējāmies, bijām priecīgā un pacilātā noskaņojumā, ko vēl īpaši uzlaboja kopības izjūta un mūsu skaitliskā spēka apjausma. Tā laikam bija pirmā reize un pirmā vieta, kad apzinājāmies, ko nozīmē būt pašvaldības deputātam. Līdz tam vairāk runāja par visas Latvijas un valsts neatkarību, bet tur mēs varbūt pirmoreiz sapratām, ka pašvaldības deputāts īstenībā ir pamats valsts varai, jo Rīgā Augstajā namā sēž tikai simts, bet mēs esam daudzi tūkstoši. Un ka mums tas pamats ir daudz nopietnāks un varbūt pat svarīgāks valsts stabilitātei, ja mēs pašvaldībās spējam vienoties, ja esam domubiedri. Tie, kas bija sabraukuši, tie bija absolūti domubiedri. Varbūt pa vidu arī bija kāds citādi domājošs, taču no Jēkabpils rajona neatceros nevienu, kurš būtu pacēlis roku "pret". Ja tāds būtu bijis, tas paliktu atmiņā.

Neatminos arī, kas mums tribīnēs sēdēja kaimiņos, taču redzēju daudz pazīstamu seju, jo pašvaldību cilvēki bija sapazinušies dažādos pasākumos, darbojoties Tautas frontē vai kopā ar pirmajiem neatkarības kustības aizsācējiem – "zaļajiem" un folkloristiem. Mūsu valsts jau nav liela un aktīvo cilvēku arī nav daudz – tie, kas ir aktīvi kādā vienā jomā, parasti iesaistās arī citās.

Tautas fronti veidoja cilvēki gan no Pilsoņu kongresa un LNNK, kas tolaik bija ļoti aktīva, gan no helsinkiešu grupas, gan "zaļajiem" un folkloras kopu dalībniekiem. Tieši viņi bija pirmie, kas savā pasākumā iznesa sarkanbaltsarkano Latvijas karogu, un es biju klāt šajā vēsturiskajā brīdī. Atceros, tas notika Ķīpsalā festivālā "Baltica", kad ļaužu pilnajā lielajā zālē iznāca valstu delegācijas ar saviem karogiem un arī mūsējie – sākumā karogs vēl nebija atritināts, viņi nāca tā piesardzīgi un karogu lēnām ritinot vaļā. No mūsu rajona karogu nesa Jānis Kučinskis. Vēl tur bija Māra Grīnberga, Iveta Tāle un citi tālaika neformāļi. Atmodas kustība Jēkabpils rajonā tāpat kā visā Latvijā sākās no radikālajiem spēkiem, un tie bija LNNK, "zaļie", folkloras kopas, un, iespējams, to veicināja arī armijas klātbūtne.

Kad es pati iesaistījos Tautas frontē, mani bērni bija vēl mazi – Elvīrai tikai trīs gadiņi, Andrim – 13. Pašai par sevi man baiļu nebija, tā teikt, par lodi pierē nebaidījos, bet es baidījos par vardarbību vai kādu ņirgāšanos. Protams, par bērniem gan bija bail, tāpat par vecākiem. Vēlāk, jau puča laikā aizsūtīju viņus prom no Jēkabpils, kopā ar vecmāmiņu pie radiem uz laukiem Nīcgalē. Jo bija jau saraksti sastādīti, interfronte un čeka negulēja, viņi bija gatavi rīkoties. Vietējais tautfrontietis Oskars Dzenis nezin kādā veidā bija dabūjis to Jēkabpils aktīvāko un izolējamo cilvēku sarakstu, un es jau tur nebiju vienīgā, tur bija kādi pārdesmit cilvēki, kuri visvairāk ieriebuši Interfrontei, armijniekiem un čekai. Bija arī tādi gadījumi, kad izdauzīja logus, zvanīja uz mājām un ķengājās, turklāt ne tikai krievu, bet arī latviešu valodā, dēlu pēkšņi uz ielas ne no šā, ne no tā piekāva – varēja saprast, ka tas saistīts ar manu, sacīsim, politisko darbību.

Toreiz ļoti daudz uz sevi uzņēmās mana mamma, viņa tikai vēlāk daudzko atklāja, bet tad man nestāstīja. Parasti jau uz mājas telefonu atbildēja viņa, jo es dienas lielāko daļu biju darbā. Mēs strādājām vismaz pa desmit divpadsmit stundām ik dienu – risināmo jautājumu bija milzums, vecie likumi nedarbojās, bet jaunie vēl nebija radīti, taču dzīve jau nestāv uz vietas.

Nesen frakcijas jauniešiem stāstīju par to laiku, jo mūsdienu jaunā paaudze neko nav dzirdējusi par 21. aprīli pirms 25 gadiem un maz zina par neatkarības cīņām, viņi nezina, ko nozīmē rindas, blats, taloni, ko nozīmē, ja veikalā "izmet" šampūna pudelīti vai kādu citu preci. Savukārt vecākā paaudze un pusmūžnieki tam visam izgājuši cauri un izbaudījuši uz savas ādas, izdzīvojuši katru tā laika dienu, stundu un minūti. Lai dalītos vēsturiskajā pieredzē, nepieciešami nevis sausi skaitļi un fakti, bet emocionāli atmiņu stāstījumi, konkrētu cilvēku liecības, kā es šo laiku pārdzīvoju, kas notika ar mani, manu pasaules uztveri, ar ģimeni, maniem bērniem un mazbērniem – tad tas uzrunās arī jauno paaudzi.

Lielajā dienā – 4. maijā es nebiju tajā ļaužu jūrā, kas gaidīja balsošanas rezultātu pie Saeimas nama. Dzīve iekārtoja citādāk – diemžēl šo 4. maiju nesagaidīja vismīļākais no maniem onkuļiem – manas mammas vecākās māsas vīrs Jānis Soms. Viņš nomira dažas dienas pirms tam, un apbedīšana bija tieši 4. maijā. Viņš bija cilvēks, kurš ļoti iestājās par Latviju, bija nacionāli noskaņots, karojis leģionāros, tad atgriezies mājās, bet viens no kaimiņiem viņu nodevis čekai. Sekojis arests un izsūtījums uz Sibīrijas nometnēm. Viņam tāpat kā daudziem palaimējās, ka pēc Staļina nāves mainījās politika un piepriesto 25 gadu vietā Sibīrijā nācās pavadīt tikai desmit. Viņš juta līdzi visiem astoņdesmito gadu beigu notikumiem, mēs daudz runājāmies par šīm lietām, tāpēc divtik sāpīgi, ka viņš nesagaidīja šo datumu. Tieši tajā dienā, kad pasludināja Latvijas neatkarību, mēs viņu guldījām Nīcgales kapsētā.

No rīta bija apbedīšana, bet pēcpusdienā ar autobusu braucu atpakaļ uz Rīgu. Izgadījās tā, ka sēdēju turpat aiz šofera, kurš bija ieslēdzis radio, un tā visu ceļu varēju klausīties translāciju no Saeimas nama. Kad ierados Rīgā, sēde jau bija beigusies un visi aizgājuši uz Daugavmalu. Es arī devos turp un vēl paspēju uz mītiņu krastmalā, kur uzstājās arī Augstākās Padomes deputāte Ita Kozakeviča, kurai es tolaik biju palīdze. Pēc mītiņa mēs abas aizgājām uz viesnīcu "Rīga", kur dzīvoja daudzi Augstākās Padomes deputāti, un šo grandiozu notikumu atzīmējām šaurākā lokā – kopā ar Antonu Seikstu un Andri Puzo no Latgales.

Ko es teiktu tagad saviem vecajiem cīņubiedriem un tiem astoņiem tūkstošiem, kas bija "Daugavas" stadionā? Labi, ka mēs to izdarījām, es nevienu brīdi to nenožēloju, un kolosāli, ka pārvarējām daudzko gan sevī, gan sabiedrībā, pieņemot lēmumus un rīkojoties atbildīgi, lai atgūtu Latvijas neatkarību. Žēl tikai, ka pēc 25 gadiem tas viss rezultējies tādā situācijā, kāda ir pašlaik.

Attiecībā uz pašvaldību lietām pirmām kārtām neapmierina tas, ka nākamie Augstāko Padomju un Saeimas deputāti un šo Saeimu izveidotās valdības nenovērtēja pašvaldību lomu, spēku un iespējas tālākajā valsts būvniecībā, sāka centralizēt varu, līdz ar to apšaubot pašvaldību kompetenci un spēju risināt jautājumus uz vietas. Vajadzēja tieši otrādi – stiprināt un attīstīt pašvaldības, tad situācija Latvijā, manuprāt, nebūtu tik bēdīga kā tagad – ar noplicinātajiem reģioniem, tukšajām pierobežām un lielo ūdengalvu, kāda izveidojusies, faktiski valsts valstī, bet pārējās teritorijas nīkuļo zem

jautājuma zīmes, cik katrs savā vietiņā vēl spēs noturēties. Un tas ir visskumjākais. To mēs visi tālaika deputāti skaidri redzam un apzināmies, ka notikumu attīstība nav bijusi tāda, kā mēs būtu gribējuši.

Cik gadi būtu vajadzīgi, lai kaut ko pagrieztu pozitīvā virzienā, un vai tas vispār ir iespējams, ņemot vērā aizbraukušo un palicēju skaitu? Es domāju, ka vismaz tikpat daudz gadu, cik esam visu laiduši grīstē. Ja gribam ātras pārmaiņas, tad ir jātaisa revolūcija, bet, ja turpinām iet demokrātijas ceļu, tad vismaz tikpat daudz laika. Ceru, ka bērni un mazbērni noteikti piedzīvos, kā Latvija vēlreiz atdzimst.